DOI: https://doi.org/10.37547/supsci-ojss-06-09-27 **Pages: 208-213**

Oriental Journal of Social Sciences

SUPPORT SCIENCE

ORIENTAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

journal homepage:
https://www.supportscience.uz/index.php/ojss

THE REGULATORY AND LEGAL FOUNDATIONS OF GOVERNANCE IN THE FERGANA OBLAST: A HISTORICAL-LEGAL ANALYSIS (1876–1917)

Mushtariybegim Raupova
Andijan State Institute of Foreign Languages, Acting Associate Professor
Department of Social Sciences and Humanities, Pedagogy and Psychology
E-mail: raupovamushtariy@gmail.com
Andijan, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Fergana Oblast, Turkestan Governor-Generalship, regulatory and legal foundations, governance system, historical-legal analysis, military governor, uyezd, volost, 1886 Regulations, Russian Empire.

Received: 20.09.26
Accepted: 21.09.26
Published: 22.09.26

Abstract: This article provides a historical-legal analysis of the regulatory and legal foundations of governance in the Fergana Oblast between 1876 and 1917. Particular attention is paid to the normative acts of the Russian Empire that regulated the administrative system of Turkestan, especially the 1886 "Regulations on the Administration of the Turkestan Region." The legal status and powers of the military governor, uyezd chiefs, volost administrators, and lower-level administrative bodies are examined. The study also considers the relationship between the formally established administrative model and its practical implementation and identifies the stages of initial formation, legal centralization, and subsequent administrative refinement.

FARG'ONA OBLASTI BOSHQARUVINING ME'YORIY-HUQUQIY ASOSLARI: TARIXIY-HUQUQIY TAHLIL (1876–1917-YILLAR)

Mushtariybegim Raupova
Andijon davlat chet tillari instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar, pedagogika va psixologiya kafedrasi dotsenti v.b.
E-mail: raupovamushtariy@gmail.com
Andijon, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Farg'ona oblasti, Turkiston general-gubernatorligi, me'yoriy-

Annotatsiya: Mazkur maqolada 1876–1917-yillarda Farg'ona oblasti boshqaruvining

huquqiy asoslar, boshqaruv tizimi, tarixiy-huquqiy tahlil, harbiy gubernator, uyezd, volost, 1886-yilgi Nizom, Rossiya imperiyasi.

me’yoriy-huquqiy asoslari tarixiy-huquqiy jihatdan tahlil qilinadi. Rossiya imperiyasining Turkiston o‘lkasida joriy etgan boshqaruv tizimini tartibga soluvchi normativ hujjatlar, ayniqsa 1886-yilgi “Turkiston o‘lkasini boshqarish to‘g‘risidagi Nizom”ning Farg‘ona oblasti ma’muriy boshqaruviga ta’siri o‘rganildi. Harbiy gubernator, uyezd boshliqlari, volost boshqaruvchilari va quyi ma’muriy bo‘g‘inlarning huquqiy maqomi hamda vakolatlari tahlil qilindi. Normativ model bilan uning amaliy ijrosi o‘rtasidagi bog‘liqlik yoritilib, boshqaruv tizimining shakllanish, huquqiy markazlashtirish va ma’muriy takomillashuv bosqichlari asoslandi.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ ФЕРГАНСКОЙ ОБЛАСТЬЮ: ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ (1876–1917 ГГ.)

Муштарийбегим Раупова
Андижанский государственный институт иностранных языков, и.о. доцента кафедры социально-гуманитарных наук, педагогики и психологии
E-mail: raupovamushtariy@gmail.com
Андижан, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Ферганская область, Туркестанское генерал-губернаторство, нормативно-правовые основы, система управления, историко-правовой анализ, военный губернатор, уезд, волость, Положение 1886 года, Российская империя.

Аннотация: В статье проводится историко-правовой анализ нормативно-правовых основ управления Ферганской областью в 1876–1917 гг. Особое внимание уделено нормативным актам Российской империи, регулировавшим административное управление Туркестанским краем, прежде всего «Положению об управлении Туркестанским краем» 1886 года. Проанализированы правовой статус и полномочия военного губернатора, уездных начальников, волостных управителей и низовых административных органов. Рассмотрено соотношение нормативно закреплённой модели управления и её практической реализации. Выделены этапы первоначального формирования, правовой централизации и последующего административного совершенствования.

Kirish. XIX asrning ikkinchi yarmi Markaziy Osiyo, xususan Farg‘ona vodiysi tarixida siyosiy-huquqiy va ma’muriy boshqaruv tizimining tubdan o‘zgarishi bilan ajralib turadi. 1876-

yilda Qo‘qon xonligining tugatilishi va uning asosiy hududlari negizida Farg‘ona oblastining tashkil etilishi Rossiya imperiyasining Turkistondagi boshqaruv siyosatini yanada markazlashtirish uchun yangi institutsional sharoit yaratdi. Dastlabki davrda oblast boshqaruvi harbiy va fuqarolik vakolatlarining birlashtirilgan shakliga tayandi.

Farg‘ona oblastining boshqaruv tizimi dastlab vaqtinchalik ma’muriy qoidalar va Turkiston general-gubernatorligi amaliyoti asosida yuritildi. 1886-yil 12-iyunda tasdiqlangan “Turkiston o‘lkasini boshqarish to‘g‘risidagi Nizom” esa o‘lka boshqaruvining yagona huquqiy asosini shakllantirib, oblast, uyezd, volost va quyi ma’muriy bo‘g‘inlar o‘rtasidagi vakolat va bo‘ysunuv munosabatlarini tizimlashtirdi.

Farg‘ona oblasti boshqaruviga doir me’yoriy-huquqiy hujjatlar faqat hududiy bo‘linishni belgilash bilan cheklanmagan. Ular harbiy gubernator, uyezd boshliqlari, uchastka pristavlari, volost boshqaruvchilari va boshqa mansabdorlarning huquqiy maqomini, ularning vazifalari hamda vakolat chegaralarini ham aniqlab bergan. Shu sababli mazkur hujjatlar imperiya siyosiy nazoratining huquqiy mexanizmlarini tushunishda asosiy manbalardan hisoblanadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, Farg‘ona oblastining 1876–1917-yillardagi boshqaruv tizimi ko‘pincha umumiy siyosiy yoki ma’muriy tarix doirasida o‘rganilgan bo‘lsa-da, uning me’yoriy-huquqiy asoslari alohida tarixiy-huquqiy muammo sifatida kamroq tizimlashtirilgan. Boshqaruv institutlarining real faoliyatini tushunish esa ularning huquqiy maqomi, vakolat doirasi va o‘zaro bo‘ysunish mexanizmlarini belgilagan normativ hujjatlarni izchil tahlil qilishni talab etadi.

Maqolaning maqsadi 1876–1917-yillarda Farg‘ona oblasti boshqaruvining me’yoriy-huquqiy asoslarini tarixiy-huquqiy jihatdan tahlil qilish, asosiy normativ hujjatlarni aniqlash, ularning mazmuni va amaliy ta’sirini baholash hamda oblast boshqaruvining huquqiy evolyutsiyasini yoritishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Farg‘ona oblasti boshqaruvining me’yoriy-huquqiy asoslarini o‘rganishda birlamchi normativ hujjatlar, rasmiy statistik-ma’lumotnoma nashrlari va zamonaviy ilmiy tadqiqotlar muhim manbaviy ahamiyatga ega. Ularni mazmuniga ko‘ra Rossiya imperiyasi qonunchiligi, oblast ma’muriyatining rasmiy nashrlari hamda keyingi ilmiy tadqiqotlar guruhlariga ajratish mumkin.

Eng muhim birlamchi huquqiy manba 1886-yil 12-iyunda tasdiqlangan “Положение об управлении Туркестанского края” hisoblanadi. Mazkur Nizom Turkiston o‘lkasining ma’muriy tarkibi, oblast va uyezd darajasidagi boshqaruv, mansabdor shaxslarning vakolatlari hamda quyi ma’muriy bo‘g‘inlarning huquqiy holatini tartibga solgan. Shu bois u Farg‘ona

oblasti boshqaruvining rasmiy huquqiy modelini rekonstruksiya qilish uchun asosiy manba vazifasini bajaradi.

V.P. Nalivkinning 1886-yilda chop etilgan “Краткая история Кокандского ханства” asari Farg‘ona vodiysidagi avvalgi siyosiy-boshqaruv muhitini tushunishda muhimdir. U imperiya boshqaruvi joriy etilishidan oldingi Qo‘qon xonligi siyosiy tuzilishi haqida ma’lumot berib, keyingi ma’muriy-huquqiy o‘zgarishlarni qiyoslash imkonini yaratadi.

“Статистический обзор Ферганской области” turkumidagi rasmiy nashrlar normativ hujjatlarda belgilangan boshqaruv tizimining amaliy faoliyatini kuzatish uchun alohida ahamiyatga ega. Ular ma’muriy birliklar, aholi, xo‘jalik va hududiy boshqaruv bo‘yicha yilma-yil ma’lumotlarni jamlagan. Bu materiallar huquqiy model bilan real ma’muriy amaliyot o‘rtasidagi nisbatni aniqlashga yordam beradi.

Zamonaviy xorijiy tarixshunoslikda Alexander Morrisonning “Russian Rule in Samarkand 1868–1910: A Comparison with British India” monografiyasi metodologik jihatdan muhimdir. Garchi asar bevosita Farg‘ona oblastiga bag‘ishlanmagan bo‘lsa-da, unda Rossiya imperiyasining Turkistondagi harbiy-ma’muriy apparati, mahalliy boshqaruv, quyi mansabdorlar va real boshqaruv amaliyoti chuqur tahlil qilingan.

Adeeb Khalidning “The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia” asari esa Rossiya hukmronligi sharoitida mahalliy jamiyatning institutsional va ijtimoiy o‘zgarishlarini yoritadi. U ma’muriy qonunchilikka to‘g‘ridan-to‘g‘ri bag‘ishlanmagan bo‘lsa-da, normativ tizimning mahalliy ijtimoiy muhitga ta’sirini tushunishda nazariy kontekst beradi.

Mavjud adabiyotlarning umumiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, Farg‘ona oblasti boshqaruviga oid huquqiy normalar ko‘plab manbalarda uchrasa-da, ularni qabul qilinish ketma-ketligi, vakolatlar taqsimoti, amaliy ijro va vaqt davomida o‘zgarishi nuqtayi nazaridan yagona tarixiy-huquqiy tizim sifatida tahlil qilish hali ham dolzarbdir.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda tarixiy-huquqiy metod asosiy metod sifatida qo‘llanildi. Ushbu metod yordamida 1876–1917-yillarda Farg‘ona oblasti boshqaruvini tartibga solgan me’yoriy-huquqiy hujjatlarning shakllanishi, mazmuni va rivojlanish bosqichlari tarixiy ketma-ketlikda tahlil qilindi. Turkiston o‘lkasini boshqarishga doir nizomlar, imperiya qonunchilik hujjatlari va mahalliy ma’muriy amaliyotni belgilagan normalar orqali harbiy gubernator, uyezd boshliqlari, volost boshqaruvchilari va quyi boshqaruv bo‘g‘inlarining huquqiy maqomi o‘rganildi. Mazkur metod Farg‘ona oblasti boshqaruvini alohida hujjatlar yig‘indisi sifatida emas, balki vaqt davomida rivojlangan yaxlit huquqiy-ma’muriy tizim sifatida talqin qilish imkonini berdi.

Natijalar va muhokama. Tarixiy-huquqiy tahlil natijasida Farg‘ona oblastining 1876–1917-yillardagi boshqaruv tizimi bir martalik huquqiy qaror asosida emas, balki bosqichma-bosqich shakllangan murakkab ma’muriy-huquqiy mexanizm ekanligi aniqlandi. 1876-yilda oblast tashkil etilgach, hudud Rossiya imperiyasining Turkistondagi umumiy harbiy-ma’muriy tizimiga kiritildi va harbiy gubernator markaziy boshqaruv vakolatlarining asosiy tashuvchisiga aylandi.

1886-yilgi “Turkiston o‘lkasini boshqarish to‘g‘risidagi Nizom” Farg‘ona oblasti boshqaruvida huquqiy markazlashtirishning muhim bosqichi bo‘ldi. U oblast–uyezd–volost–qishloq ko‘rinishidagi boshqaruv vertikalini mustahkamlab, mansabdor shaxslar o‘rtasidagi bo‘ysunuv va vakolat taqsimotini aniqroq belgiladi.

Harbiy gubernator va uyezd boshliqlari imperiya hokimiyatining asosiy ma’muriy bo‘g‘inlari sifatida faoliyat yuritgan bo‘lsa, volost boshqaruvchilari va qishloq oqsoqollari mahalliy aholi bilan ma’muriyat o‘rtasida vositachi vazifasini bajargan. Mahalliy boshqaruv institutlari butunlay bekor qilinmay, yangi huquqiy tizimga moslashtirilgan, biroq ularning vakolatlari markaziy ma’muriyat nazorati ostiga olingan.

Normativ hujjatlar boshqaruvning tashkiliy tuzilishidan tashqari ma’muriy nazorat, soliqqa tortish, jamoat tartibi, sud va mahalliy boshqaruv bilan bog‘liq vakolatlarni ham belgilagan. Bu holat Farg‘ona oblastidagi huquqiy tizim Rossiya imperiyasining siyosiy nazorat va ma’muriy markazlashtirish siyosatining muhim vositasi bo‘lganini ko‘rsatadi.

Biroq normativ hujjatlarda belgilangan boshqaruv modeli bilan uning real ijrosi har doim ham to‘liq mos kelmagan. Mahalliy sharoit, hududning siyosiy ahamiyati, demografik tarkibi va iqtisodiy xususiyatlari boshqaruv qarorlarining amaliy bajarilishiga ta’sir ko‘rsatgan. Shu sababli statistik va ma’muriy hisobotlar huquqiy hujjatlarni to‘ldiruvchi muhim manbalar sifatida namoyon bo‘ladi.

Farg‘ona oblastida harbiy va fuqarolik boshqaruvining o‘zaro nisbati ham vaqt davomida o‘zgargan. Dastlab harbiy komponent ustun bo‘lgan bo‘lsa, XIX asr oxiri va XX asr boshlarida ma’muriy-byurokratik boshqaruv funksiyalari kengayib bordi. Shunga qaramay, siyosiy va strategik masalalarda harbiy gubernatorlik instituti muhim o‘rnini saqlab qoldi.

Tadqiqot natijalari boshqaruvning me’yoriy-huquqiy evolyutsiyasini uch bosqichda ko‘rish imkonini beradi: 1876–1886-yillardagi shakllanish davri; 1886-yildan XIX asr oxirigacha bo‘lgan huquqiy markazlashtirish davri; XX asr boshidan 1917-yilgacha bo‘lgan ma’muriy takomillashuv va ichki ziddiyatlar davri. Mazkur davrlashtirish boshqaruv tizimining huquqiy rivojlanish mantiqini yaxlit ko‘rsatadi.

Xulosa. 1876–1917-yillarda Farg‘ona oblasti boshqaruvining me’yoriy-huquqiy asoslarini o‘rganish ushbu tizim Rossiya imperiyasining Turkistondagi siyosiy va ma’muriy strategiyasiga muvofiq ravishda bosqichma-bosqich shakllantirilganini ko‘rsatdi. Dastlab vaqtinchalik boshqaruv tartiblari ustun bo‘lgan bo‘lsa, 1886-yilgi Nizom boshqaruv bo‘g‘inlari va mansabdor shaxslarning vakolatlarini aniqroq belgilab, huquqiy markazlashtirishni kuchaytirdi.

Harbiy gubernator, uyezd boshliqlari, volost boshqaruvchilari va qishloq oqsoqollari yagona boshqaruv vertikalining turli bo‘g‘inlarini tashkil etdi. Mahalliy boshqaruv shakllarining ayrim elementlari saqlangan bo‘lsa-da, ularning huquqiy maqomi imperiya ma’muriyati tomonidan qayta belgilandi va nazorat ostiga olindi.

Normativ hujjatlar bilan rasmiy statistik va ma’muriy materiallarni qiyoslash huquqiy model bilan amaliy boshqaruv o‘rtasida muayyan tafovutlar mavjud bo‘lganini ko‘rsatadi. Shu sababli Farg‘ona oblastining huquqiy-ma’muriy tarixini faqat qonun va nizomlar mazmuni orqali emas, balki ularning joylardagi ijrosi va mahalliy sharoit bilan bog‘liq holda o‘rganish maqsadga muvofiq.

Umuman, Farg‘ona oblasti boshqaruvining me’yoriy-huquqiy asoslari hudud ustidan siyosiy nazoratni mustahkamlash, boshqaruv vakolatlarini markazlashtirish va mahalliy institutlarni imperiya ma’muriy tizimiga moslashtirishga qaratilgan yaxlit mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Положение об управлении Туркестанского края: утверждено 12 июня 1886 г. – Санкт-Петербург, 1886.

2. Наливкин В. П. Краткая история Кокандского ханства. – Казань: Типография Императорского университета, 1886. – IV, 215 с.

3. Статистический обзор Ферганской области. – Скобелев: Издание Ферганского областного статистического комитета, 1885–1917.

4. Morrison A. Russian Rule in Samarkand 1868–1910: A Comparison with British India. – Oxford: Oxford University Press, 2008. – 364 p.

5. Khalid A. The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia. – Berkeley: University of California Press, 1999.

6. Зиёев Ҳ. Туркистонда Россия тажовузи ва ҳукмронлигига қарши кураш: XVIII–XX аср бошлари. – Тошкент: Шарқ, 1998.